

УДК 323. 81'272

**ГЕНДЕРНА ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ:
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ЗМІСТОВІ
КОМПОНЕНТИ**

**GENDER POLITICAL THEORY: PECULIARITIES
OF DEVELOPMENT AND CONTINUOUS
COMPONENTS**

Марфобудінова Л. І.,

аспірантка кафедри політології, Дніпровський
національний університет ім. Олеса Гончара
(Дніпро, Україна), e-mail: lidmarfa@ua.fm

Marfobudinova L. I.,

postgraduate student of the Department of
Political Science of the Oles Honchar Dniprovsky
National University (Dnipro, Ukraine),
e-mail: lidmarfa@ua.fm

Розглядаються механізми реалізації громадської злагоди та політичного консенсусу в умовах гострої політичної конкуренції та реалізації політичних перетворень під час переходу до демократії. Вивчається потреба формування гендерно орієнтованої політичної теорії у сучасному глобалізованому світі. Розкриваються особливості полеміки щодо місця і ролі статевої ідентичності в політиці, значення гендеру як соціального чинника політичних процесів або чинника розвитку демократичної політики як такої. Встановлюються особливості специфічно гендерно зумовленого політичного спектру, та зростання потреби у теоретичних узагальненнях. Вивчається специфіка досягнення збалансованої концепції гендерного диспаритету та його подолання. Розглядається теоретична аргументація потреби викриття чоловічого домінування в політиці. Досліджуються ціннісні основи гендерно орієнтованої політичної критики. Вивчається структурні елементи забезпеченні рівності, свободи самовираження, досягнення їх можливостей реалізації інтересів як соціальної групи.

Ключові слова: гендерна політична теорія, політична критика, гендерні політичні ролі, громадянське суспільство, феміністична доктрина, гендерне представництво.

Mechanisms of realization of public consent and political consensus in conditions of acute political competition and realization of political transformations during transition to democracy are considered. The necessity of forming a gender-oriented political theory in the modern globalized world is being studied. The peculiarities of controversy concerning the place and role of gender identity in politics, the importance of gender as a social factor of political processes or the factor of the development of democratic politics as such are revealed. The peculiarities of a specifically gender-driven political spectrum, and the growth of the need for theoretical generalizations, are determined. The specificity of achieving a balanced conception of gender disparity and overcoming it is studied. The theoretical argumentation of the need to expose male domination in politics is considered. The value foundations of gender-oriented political criticism are explored. The structural elements of ensuring equality, freedom of expression, achievement of their capabilities, realization of interests as a social group are studied.

Keywords: gender political theory, political critique, gender political roles, civil society, feminist doctrine, gender representation.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Можливість встановлення причин та наслідків взаємодії між основними соціальними групами сучасного суспільства на політичному рівні цікавить багатьох сучасних політологів. Цей інтерес посилюється через необхідність реалізації механізмів громадської злагоди та політичного консенсусу в умовах гострої політичної конкуренції та реалізації політичних перетворень під час переходу до демократії. Статус гендеру як предмету політичних досліджень зумовлений змінами порядку денного демократичного суспільства. У такій ситуації політична теорія повинна гнучко реагувати на перспективні зміни політичного балансу сил, актуальності соціальних

вимог та можливості представництва політичних інтересів.

Сучасна політична теорія має змістові компоненти, серед яких чільне місце посідає формування політичних інститутів і реалізація політичних процесів, осмислення політичних змін, проблеми взаємодії економіки та політики тощо. Новий горизонт пізнання з'являється тоді, коли існує необхідність інтерпретації нових фактів про політичне життя та аналізу тенденцій, які раніше не отримували відображення в дослідних проектах. Потреба формування гендерно орієнтованої політичної теорії у сучасному глобалізованому світі викликана появою нових розбіжностей між соціальними групами і тенденцією заміни у науковому дискурсі класових протиріч на протиріччя між соціальними, віковими та демографічними групами. Ці протиріччя виникають на ґрунті реалізації прав та свобод людини, визначають специфіку розподілу ресурсів держави загального добробуту, забезпечення рівного доступу до інститутів судочинства та нормотворчості для тих суспільних груп, які раніше не були задіяні в цих процесах. У цілому гендерна політична теорія є теорією інклюзивності соціальних груп, які, цілком імовірно, можуть перетворитися на електоральні.

Аналіз публікацій. Змістове наповнення сучасної гендерної політичної теорії стало предметом розгляду багатьох зарубіжних вчених. Зокрема, С. Кантіллон та К. Лінч вивчали прагматичні аспекти реальної гендерної рівності [1], М. Єнсен розглядав інтеграцію жінок до військової сфери [6], Н. Кабір вивчала зміни у житті жіноцтва, пов'язані з їх громадянською діяльністю та залученістю до владних функцій [8], С. Хадер розглядала етичні засади побутової нерівності [9], Ш. Парк приділяє увагу внеску жінок у розвиток суспільства [10], М. Ванг та Е. Келан розглядають теоретичні підходи до розгляду гендерного квотування та жіночого лідерства [15]. Разом з тим, потребують уваги структурні елементи сучасної гендерної теорії, пов'язаної з політичними науками спільними предметними пріоритетами та генетичними зв'язками із світоглядно-філософськими й методологічними настановами.

Метою статті є встановлення специфіки політичної гендерної теорії у сучасному світі та виокремлення її значущих структурних компонентів. Завданням статті є виявлення впливу структури гендерної політичної теорії на перспективні результати досліджень сучасних політичних наук.

Основний зміст статті. Структурні елементи сучасної гендерної політичної теорії формуються навколо осмислення проблем статі як передумови політичної діяльності, політичного вибору, а також реалізації суспільно-політичних проектів, які обгрутовуються всередині філософських та політичних доктрин. Основою полеміки щодо місця і ролі статевої ідентичності в політиці є передусім значення гендеру як соціального чинника політичних процесів або чинника розвитку політики як такої. На це звертають уваги

сучасні західні гендерні теоретики. Як зауважує авторитетна американська вчена Мері Хоксвортс, західна політична теорія, як правило, включає певні припущення щодо статі та гендеру як природних, незмінних і «до-політичних». Робота М. Хоксвортс критично розглядає ці припущення і показує, як нещодавні політичні вчення підривають ілюзію, що людські тіла існують поза політикою і поза межами державної доступності [4].

Важливим аспектом структури сучасної гендерної теорії є розвиток міркувань стосовно можливості політичних перетворень на основі гендерно забарвлених переваг та вподобань. У центрі уваги перебувають «нові поневолені соціальні групи» та політична дискримінація на основі фізичних розподілів та відмінностей у суспільстві. Провідний політичний теоретик з гендерних проблем Мері Хоксвортс, зауважує, що міжсекторальний соціальний аналіз демонструє, як популярні уявлення про людську природу, громадськість і приватність, громадянство, свободу, державу і несправедливість зараховують жінок, кольорових, сексуальні меншини та гендерно-особливих людей до нижчого статусу. У цьому контексті важливою є проблема конституційних гарантій рівності перед законом. Хоксвортс стверджує, що традиційна політична теорія сприяла увічненню згубних форм несправедливості, маскуючи роль держави у створенні підлеглих і стигматизованих соціальних суб'єктів [4].

Актуалізація розгляду гендерної політичної теорії досить сильно пов'язана з емпіричними факторами політичної участі, а також зміни політичної поведінки на гендерній основі. Що більш специфічним є гендерно зумовлений політичний спектр у конкретній країні, то більшою стає потреба у теоретичних узагальненнях. Як вважає М. Рейнбоу, неможливо провести будь-яку дослідну роботу, пов'язану з гендером, яка не містить елемента теорії. Багато досліджень гендеру та політики стають все більш емпіричними за своєю природою. Проте, як свідчать ці наукові праці, досі існує життєво важлива роль для розуміння гендерної проблематики політичної теорії та теоретичного розуміння гендеру [12].

Теоретико-методологічні засади гендерної політичної теорії спрямовані на досягнення рівноваги між нормативними вимогами та емпіричними проявами гендерно зумовленої політичної діяльності. Встановлення їх значення для політики й суспільства і становить основу теоретизування щодо гендерної проблематики (див.: [11]). Згідно з М. Рейнбоу, хоча дослідні документи об'єднані своїм теоретичним характером, їх різноманітність представляє собою спектр робіт, що проводяться в цій галузі. Одна з авторів емпіричних статей, Хелена Поллот–Томпсон, використовує її для перегляду феміністських дебатів щодо політичного використання «жінки» як спірної політичної стратегії. Вона продовжує вивчати феміністську етику як вихід із «кризи ідентичності» в сучасному англо-американському фемінізмі [12].

Важливим структурним елементом сучасної гендерної політичної теорії є перегляд базових маскуліністських засад сучасної політики, державної влади та прийняття рішень. Можливість досягнення збалансованої концепції гендерного диспаритету та його подолання поки що перебуває під питанням. На сучасному етапі існує потреба викриття чоловічого домінування в політиці. Як стверджують американські дослідниці, відправною точкою є визнання великих змін, які відбулися як у політиці, так і в політичній науці як дисципліні минулого століття. Вчені не дотримуються стандартного методу, який часто розглядається в політології та інших дисциплінах, рівномірного патріархального світу, який почав трансформуватися, коли фемінізм (зображений як такий, що виник на Заході в 1960-х роках) поширився на інші країни світу. Проте, прикметно, що в 1950 році переважна більшість світових законодавців були чоловіками і що сімейне право в більшості місць надавало привілеї чоловікам у ключових сферах від права власності (включаючи права на спадщину та права на дітей) до сексуальних прав. Домінування чоловіків у формальних позиціях прийняття рішень стало природним і безперечним, а чоловічий авторитет у сім'ї розглядався як біологічна необхідність і ознака цивілізації ще з колоніальних часів [2].

Важливим аспектом теоретичного узагальнення політичне проявів гендерної нерівності є пошук причин недостатньої репрезентативності жінок у політиці, невідповідності їх впливу соціально-демографічний склад у сучасному суспільстві. При цьому, як стверджують вчені, корпоративістська політична доктрина не повною мірою відповідає на це питання [13]. На думку Селіс Карен, Йоханні Кантолі та ін., внаслідок жіночої активності протягом останнього століття, у кожному регіоні світу спостерігалися значні зміни у ставленні до сексуальності і гендеру. Також мали місце трансформації законів і політики з широкого кола питань: від насильства над жінками та сімейного права до доступу жінок до політичної влади та праці, криміналізації гомосексуалізму, відпустки для материнства та батьків (хоча ці зміни жодним чином не були одноманітними або безперечними). Жінки організували висування вимог щодо своїх прав практично в кожній країні світу, хоча і з різним ступенем успіху. Феміністські активісти використовували широкий спектр тактик, від вуличного театру до петицій і лобіювання, щоб вимагати цих прав [2].

Ціннісні основи гендерно орієнтованої політичної критики полягають у забезпеченні рівності, свободи самовираження, досягнення їх можливостей реалізація інтересів як соціальної групи. Основними тезами даної критики є несправедливість політичного представництва щодо теоретичних розвідок та політико-ідеологічних розробок. Згідно з К. Селіс, Й. Кантолою та іншими авторами, дослідники теми гендерних відносин та науковці-політологи стверджують, що коріння цього тривалого чоловічого панування

в політиці та в академічних дослідженнях з політичних наук є складними і глибокими. Заперечення цього глибокого домінування – це не просто проблема додавання жінок або збільшення «чисел» у державній службі. Незважаючи на важливість, самого себе недостатньо. Більш значні зміни необхідні як для політики як практики, так і для політології як дисципліни, яка робить їх гендерно рівними. Щоб полегшити це, ми повинні розуміти, що таке політика як академічна дисципліна і політика як практика, і способи взаємодії цих двох сфер, що призводить до надмірного представництва чоловіків і «глибокої гендерної сліпоти» [2].

Вагомим елементом сучасної гендерної політичної теорії є розвідки, які спрямовані на встановлення місця і ролі гендерних питань в рамках основних політико-ідеологічних доктрин. У цілому можна стверджувати, що соціальні ідеологічні доктрини минулого становлять епістемологічне підґрунтя для розгляду гендерних проблем. На думку дослідниці А. Йонасдоттір, яка розглядає себе як соціалістичного фемініста, застосовуючи історичний матеріалістичний метод до феміністських питань, вона критикує сучасну соціалістичну феміністську теорію за те, що вона недостатньо серйозно ставилася до питань, що виникають у радикальних феміністок; за надто тісний зв'язок з конкретною марксистською проблемою політичної економії та класу; і для того, щоб не визначити основну проблему як одну з базових угод у відносинах між жінками та чоловіками як соціально-сексуальними істотами [7].

У рамках політико-ідеологічного осмислення гендерних відносин активно здійснюється розгляд статевої ролі, як підґрунтя політичної та соціальної поведінки та можливості її прогнозування. При цьому статус та особливості сутності політичного виразу статі має більш значне й широке тлумачення. Як вважає А. Йонасдоттір, соціалістично-феміністична позиція полягає в тому, що для того, щоб розвивати феміністську теорію патріархату, потрібно набагато більш рішуче виходити за «поле знань» економіки, класу і роботи, ніж сьогодення соціалістична феміністична теорія. Вчені повинні встановити специфічну теоретичну проблему (поле знань), політичну сексуальність, соціально-сексуальні відносини, любов. При цьому дослідники можуть дуже добре використовувати історичний матеріалізм як «керівні теми». Характеризуючи патріархат як політичну систему статі / гендеру, ядро нової феміністичної теорії будується з точки зору конкретної статевої / гендерної експлуатації, яка, по суті, нееконічна, але соціальна, людська й матеріальна [7].

Сутність та можливості гендерного представництва перебувають у фокусі сучасних наукових досліджень. Внаслідок значних політичних перетворень, які мали місце у гендерній сфері в останні десятиліття (починаючи, щонайменше, з середини 1970-х років). Окремі розробки здійснюють теоретичне обґрунтування

парламентського представництва жінок як соціальної групи, а також участі жіноцтва в основних партійних рухах. Згідно з П. Чейні, як широка феміністична політологічна література, так і науково-дослідні розробки спробували розглянути питання про гендерне позапарламентське представництво. Проте кожен пропонує неповну картину. Частково це пояснюється тим, що обидві лінії досліджень вибірково виокремлюють елементи однієї і тієї ж літератури [3].

Розширене тлумачення ролі гендеру в політиці призводить до спірних узагальнень, які не знаходять підтримки у базовому науковому дискурсі щодо проблеми гендеру. Зокрема, П. Чейні зауважує, що критичні реалісти натякають на існування вроджених причинних сил (або того, що називають «природною необхідністю») у суспільстві [3].

Можливість фактичної реалізації політичних вимог фемінізму як ідеологічної доктрини вимагає уваги до інституційних засад та політичних передумов втілення максималіст інтерпретацій гендерної рівності. Як стверджує П. Чейні, у певній соціальній ситуації можуть існувати достатні умови для того, щоб конкретна подія або процес відбулися, але це відбувається лише тоді, коли спрацьовує «природна необхідність». Іншими словами, механізм актуалізації залежить від вирівнювання або спільної присутності соціальних об'єктів з причинними силами. Важливо, що це має як тимчасові, так і просторові компоненти. Знову ж таки, це стосується досліджень громадянського суспільства з наступних причин: він підкреслює, що будь-яка спроба зрозуміти соціальні процеси в певному середовищі громадянського суспільства повинна розуміти, як «соціальний простір для дій» відразу формується історичним розвитком державного устрою, а також територіальних соціально-економічних якостей, характерних для різних географічних населених пунктів (зокрема, закономірностей і процесів соціального капіталу, існування нерівностей у класі та / або багатстві тощо) [3].

Вимоги щодо повноти представництва жінок та їх обґрунтування, серед іншого, базуються на специфічних підходах до аналізу партійного спектру та структур громадянського суспільства тощо. Цей «інституалізаційний» дискурс намагається надати конкретних форм гендерного паритету в політиці. Останній на сьогодні в більшості випадків має швидше гіпотетичне значення. Як вважає М. Тремблей, цінність політичної рівності є центральною для нормативних теорій демократії: стверджується, що жінки є рівноправними громадянами і тому мають рівні з чоловіками поділитися з громадськістю – в іншому випадку, наявний дефіцит демократії. На противагу цьому, емпіричні теорії визначають демократію через наявність таких інституцій, як: свобода формування та приєднання до організацій; свобода самовираження; право голосувати на виборах і бути на державній посаді; право політичних лідерів конкурувати за підтримку та голоси; свободу інформації та наявність альтернативних джерел

інформації; вільні і чесні вибори; та установи, що здійснюють державну політику, яка залежить від голосів та інших уподобань громадян [14].

Дослідники намагаються дати комплексний аналіз чинникам та перешкодам просування гендерного питання у демократичній політиці. При цьому теоретизування має універсальний характер. Як вважає М. Тремблей, насправді, емпірична демократія є набагато складнішою концепцією, яка охоплює ряд практичних реалій, включаючи культурні, соціально-економічні та політичні чинники [14].

Включення гендерного питання до інших дослідних контекстів політичної науки забезпечує феміністський за духом зміст міркувань щодо політичних чинників гендерної рівності. Він здійснює наукове обґрунтування та зв'язок із смисловими позиціями методологічних досліджень. Це, безумовно, підвищує науковий статус гендерного теоретизування як дослідної практики всередині політичної науки. Як зауважує М. Тремблей, демократія не є необхідною складовою для фемінізації парламентів (як ми бачимо з відносно невисокої частки жінок у багатьох усталених демократіях, таких як Японія). Хоча інтригуючим є те, що частка жінок у парламентах все більше і більше розглядається як показник якості державного демократичного життя. Ця зміна парадигми стала можливою завдяки цілому ряду політичних подій (включаючи «третю хвилю» демократизації, закінчення холодної війни, політичну реструктуризацію колишніх країн-учасниць Варшавського договору) і, особливо, мобілізацією жіночий рух на політичній та електоральній арені як національних, так і міжнародних [14].

Спроби легітимізувати гендерні політичні вимоги з теоретичної точки зору у сучасній політичній науці набувають зв'язку із політико-правовий підходом та пошуком безпосередніх нормативних засад щодо зміни статусу гендеру у демократичній політиці. На думку М. Тремблей, багато міжнародних інструментів, зокрема такі, як «Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (1979 р.) та «Загальну декларацію про демократію» (1997 р.), в основному відзначаються цією новою парадигмою. Слідуючи цим міркуванням – демократія більше не може бути сприйнята без жінок – аналіз тут був обмежений 89 країнами, які в 2005 році класифікувалися як демократичні [14].

Проникнення гендерно упередженого емпіричного аналізу до міжнародного оцінювання політичного розвитку є ознакою того, що у сучасній політичній науці відбувається не лише змагання ідей, але й здійснюється практика просування інтересів дослідників з певними уподобаннями та ідейними нахилами. На думку М. Тремблей, вільні суспільства, як це визначено в рейтингах Freedom House і демократичному врядуванні, не є синонімами. Крім того, варто згадати, що «повага до прав жінок» є складовою методу, який використовує Freedom House при описі демократичних політичних систем: «Свобода

можлива лише в демократичних політичних системах, в яких уряди підзвітні своєму народові; панує верховенство права; свободи вираження поглядів, асоціації, віри і поваги до прав меншин і жінок гарантуються» [14].

Гендерно орієнтована рейтингова кваліфікація рівня демократії у сучасних державах забезпечує теоретичне обґрунтування конкретних дій щодо зміни ситуації. Це стосується як сталих демократичних країн, так і країн, що розвиваються. Згідно з М. Тремблей, наступне завдання полягає в тому, щоб привернути увагу держав такого типу (які, до речі, не пропонують однакової якості демократичного життя) до чинників, які сприяють або обмежують вибори жінок до парламентів [14].

Таким чином, структурні елементи сучасної гендерної політичної теорії залежать як від напрямів досліджень емпіричних даних, так і від суто політичних чинників, пов'язаних з гендерно зацікавленими групами інтересів та глобальним лобіюванням гендерних питань. У зв'язку з цим, необхідним є посилення позиції щодо критичного розгляду результатів гендерних досліджень та їх перетину з предметним полем політичної науки.

Висновки. Таким чином, істотними компонентами сучасної гендерної політичної теорії є утвердження прав та свобод жінки в умовах демократії. Основними смисловими засобами обґрунтування цих претензій виступають потенціал жіночого політичного лідерства, політична участь, здатність до нестандартного розв'язання суспільних питань. Крім того, гендерна політична теорія набуває комплексного значення для політичних перетворень транзитивних країн. Емансипація жінок у багатьох країнах визначає сукупність міжнародно-правових стандартів гендерної рівності на рівні ООН, міжнародних інтеграційних об'єднань. Здатність реалізувати ці вимоги з теоретичної точки зору обґрунтовує рейтинг та правовий статус тих чи інших країн як спроможних в інституційному плані реалізувати ключові засади сучасної світової цивілізації. Теоретична ідентифікація гендерних політичних проблем суспільства є першим кроком до просування їх до порядку денного інститутів та державних установ. При цьому політико-філософські побудови постмодерного суспільства не вступають у протиріччя з ранньомодерними вимогами емансипації жіночої статі. У цьому проявляється синкретична природа сучасної гендерної політичної теорії, яка поєднує несумісні або протилежні методологічні площини, перетворює політичну динаміку на політичну статистику і навпаки. Перспективами подальших розробок теми, порушеною в даній статті, є розгляд національних шкіл гендерної політики як компонентів світової гендерної політичної теорії.

Список використаних джерел

1. Cantillon, S. & Lynch, K., 2017. 'Affective Equality: Love Matters', *Hypatia*, 32 (1), p.169–186.
2. Celis, K., Kantola, J., Waylen, G., Weldon, S.L. 'Introduction: Gender and Politics: A Gendered World, a

Gendered Discipline The Oxford Handbook of Gender and Politics'. Retrieved from: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199751457.001.0001/oxfordhb-9780199751457-e-34>

3. Chaney, P., 2016. 'Gendered political space: civil society, contingency theory, and the substantive representation of women Pages', *Journal of Civil Society*, – Volume 12, p.198–223.

4. Hawkesworth, M., 2019. 'Gender and Political Theory: Feminist Reckonings Polity', Oxford, 1 edition, 208 p.

5. Jaggar, A., 1977. 'Political Philosophies of Women's Liberation', In Mary Vetterling Braggin, Frederick Elliston & Jane English (eds.), *Feminism and Philosophy*, Totowa, NJ: Littlefield, Adams and Co., 126 p.

6. Jensen, MN., 2016. 'Gender Integration in the Military: A Rawlsian Approach', *Hypatia*, 31 (4) – p.844–857.

7. Jónasdóttir, AG., 1988. 'Sex/Gender, Power and Politics: Towards a Theory of the Foundations of Male Authority in the Formally Equal Society', *Acta Sociologica*, Vol.31, No.2, p.157–174.

8. Kabeer, N., 2012. 'Empowerment, Citizenship and Gender Justice: A Contribution to Locally Grounded Theories of Change in Women's Lives', *Ethics and Social Welfare*, 6 (3), p.216–232.

9. Khader, SJ., 2015. 'Development Ethics, Gender Complementarianism, and Intrahousehold Inequality', *Hypatia*, 30 (2), p.352–369.

10. Park, SM., 1996. 'Research, Teaching and Service: Why Shouldn't Women's Work Count?', *Journal of Higher Education*, 67 (1), p.46–84.

11. Presbey, G., 2012. 'Kenyan Sages on Equality of the Sexes. Thought and Practice', *A Journal of the Philosophical Association of Kenya*, 4 (2), p.111–145.

12. Rainbow, M. 'Gender and political theory'. Retrieved from: <https://ecpr.eu/Events/PanelDetails.aspx?PanelID=3094&EventID=61>

13. Smiley, M., 1993. 'Is Corporatism the Answer?', *Law and Social Inquiry*, 18 (1), p.115–134.

14. Tremblay, M., 2007. 'Democracy, Representation, and Women: A Comparative Analysis', *Democratization*, Volume 14, Issue 4, p.533–553.

15. Wang, M. & Kelan, E., 2013. 'The Gender Quota and Female Leadership: Effects of the Norwegian Gender Quota on Board Chairs and CEOs.', *Journal of Business Ethics*, 117 (3), p.449–466.

* * *